

OULU

VAAKUNAN- JA HARTAAN-
RANNAN LEPAKKOSELVITYS

31.9.2020

Plana na natans oy
Quonto
inventoinnit

Sisällys

1 TAVOITTEET JA LÄHTÖKOHDAT	2
2 LEPAKKOSELVITYS	3
2.1 Yleistä.....	3
2.2 Menetelmät, reitit ja havainnot	3
2.3 Potentiaaliset päiväpiilot	7
3 YHTEENVETO JA SUOSITUKSET MAANKÄYTÖLLE.....	12
4 LÄHTEET.....	14

Opaskartta: Oulun kaupunki, yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut

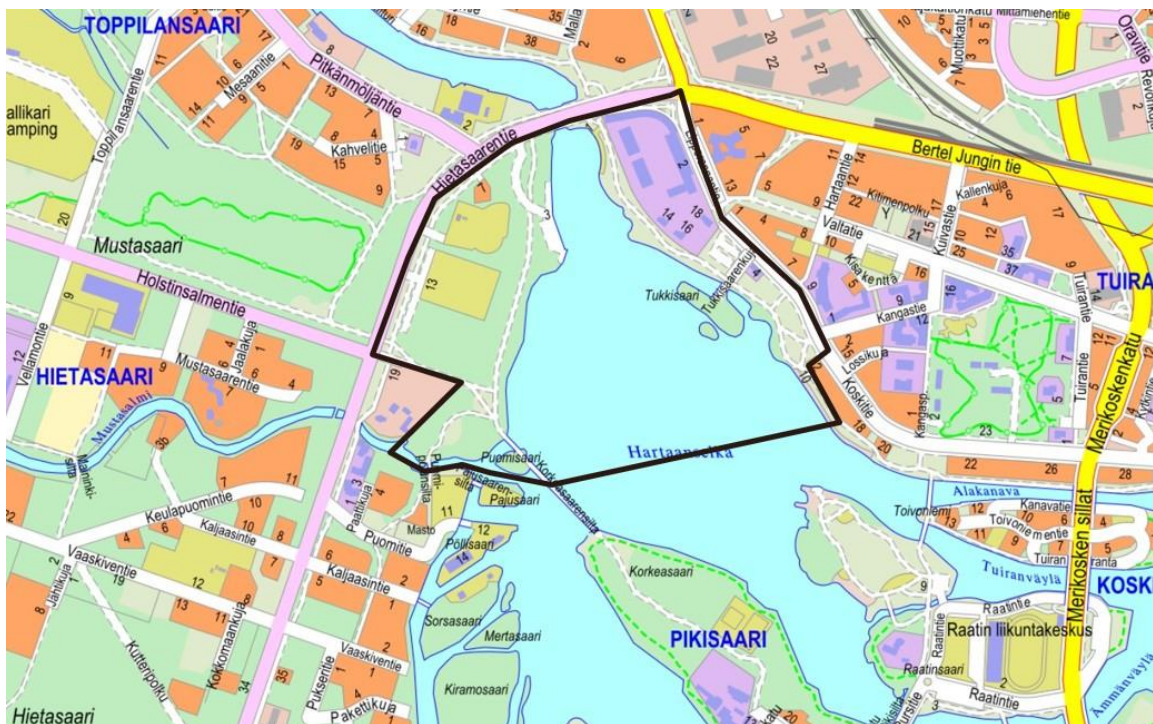
Raportin valokuvat Natans Oy

1 TAVOITTEET JA LÄHTÖKOHDAT

Vaakunan- ja Hartaanrannan lepakkoselvitys on tarkennus vuonna 2018 laadittuun esiselvitykseen. Osittain selvitysalue on päällekkäin vuonna 2019 tehdyn Mustasalmen lepakkoselvityksen kanssa. Selvitys on laadittu lepakkotieteellisen yhdistyksen ohjeistuksen mukaisesti. Selvitysalue sijoittuu Oulun Hietasaaren ja Tuiran kaupunginosiin, Oulujoen suiston ranta-alueille. Selvitysalue rajautuu Tuirassa Koskitiehen ja Hietasaaren puolella Hietasaarentiehen (kartta 1).

Lepakkoselvityksen laatimisesta on vastannut Plaana Oy, jossa projektipäällikkönä on toiminut hortonomi (AMK) Kirsi Pääkkö. Lepakkoselvityksen on tehnyt FM Lassi Kalleinen Natans Oy:stä.

Työn ohjausryhmään ovat kuuluneet maisema-arkkitehti Johanna Jylhä Oulun kaupungin Yhdyskunta- ja ympäristöpalveluiden kaavoituksesta sekä ympäristötarkastaja Matti Tynjälä Oulun seudun ympäristötoimesta.

Kartta 1. Selvitysalueen rajaus mustalla viivalla opaskartalla (Karttatie 2020).

2 LEPAKKOSELVITYS

Lepakkoselvitys on laadittu Lepakkotieteellisen yhdistyksen ohjeiden mukaisesti, jonka mukaisesti kuljetut reitit dokumentoidaan sekä mahdolliset päiväpiilopaikat tarkistetaan. Tässä selvityksessä esitetään lisäksi tiivistetysti vuoden 2018 ja vuoden 2019 selvitysten tulokset.

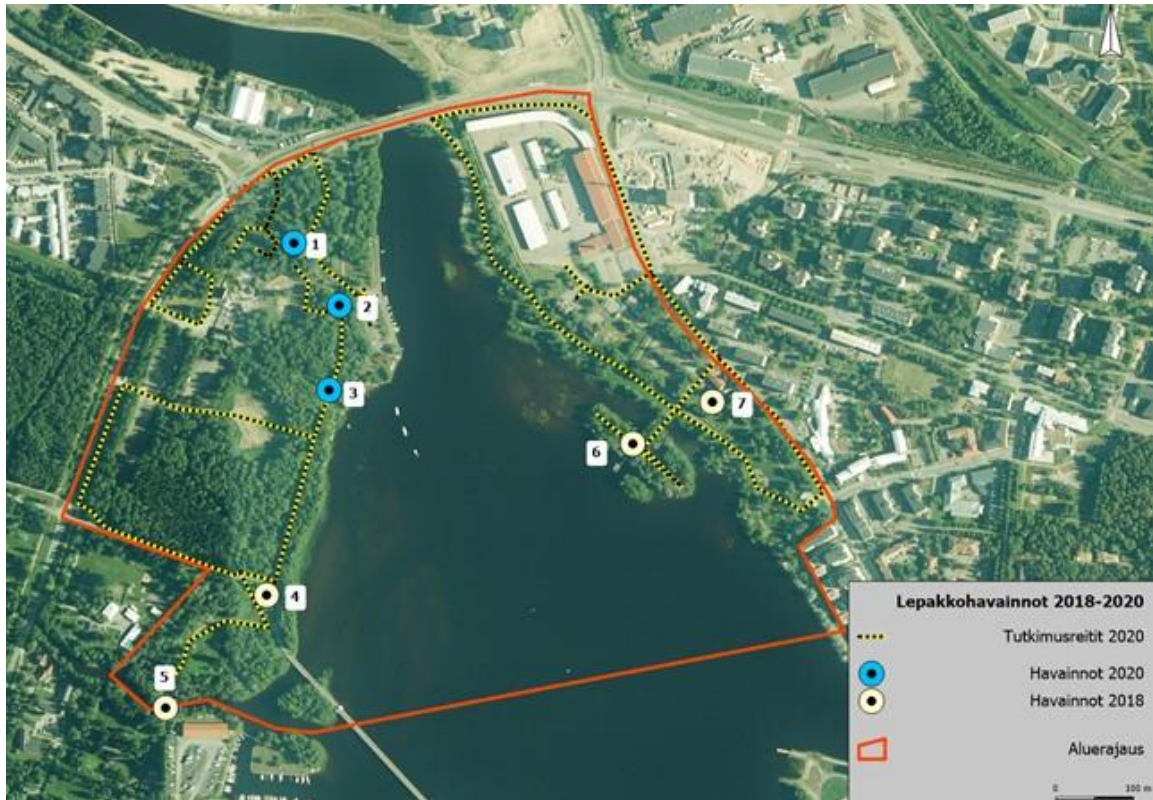
2.1 YLEISTÄ

Oulussa havaitut lepakot ovat olleet pohjanlepakkoja (*Eptesicus nilssonii*). Pohjanlepakot eivät yleensä lentele pitkin veden pintaa, vaikka viihtyvätkin myös rannoilla. Yleensä ne tavataan ruokailmassa, kun ne lentelevät puitten latvustoissa pienen aukion reunalla. Tyypillisesti lepakoille mieluisia elinympäristöjä ovat pienipiirteiset maisemat, joissa on vanhoja rakennuksia ja kolo-puita päiväpiiloiksi sekä reheviä saalistusalueita, kuten vesistöjen rantoja ja rantametsiä. Päiväpiilot, oleskelu-, lisääntymis- ja talvehtimispaikat ovat kuitenkin usein rakennuksissa. Lepakot saattavat käydä ruokailupaikoillaan useankin kilometrin päässä. Toiveena oli tavoittaa myös pohjanlepakkojen lisääntymisyhdyskuntia. Naaraat kokoontuvat yhdyskunniksi synnyttämään ja imettämään poikasiaan. Kukin naaras synnyttää vain yhden poikasen. Yhdyskunta ”paljastuu” mm. mustien papanoiden kertymistä.

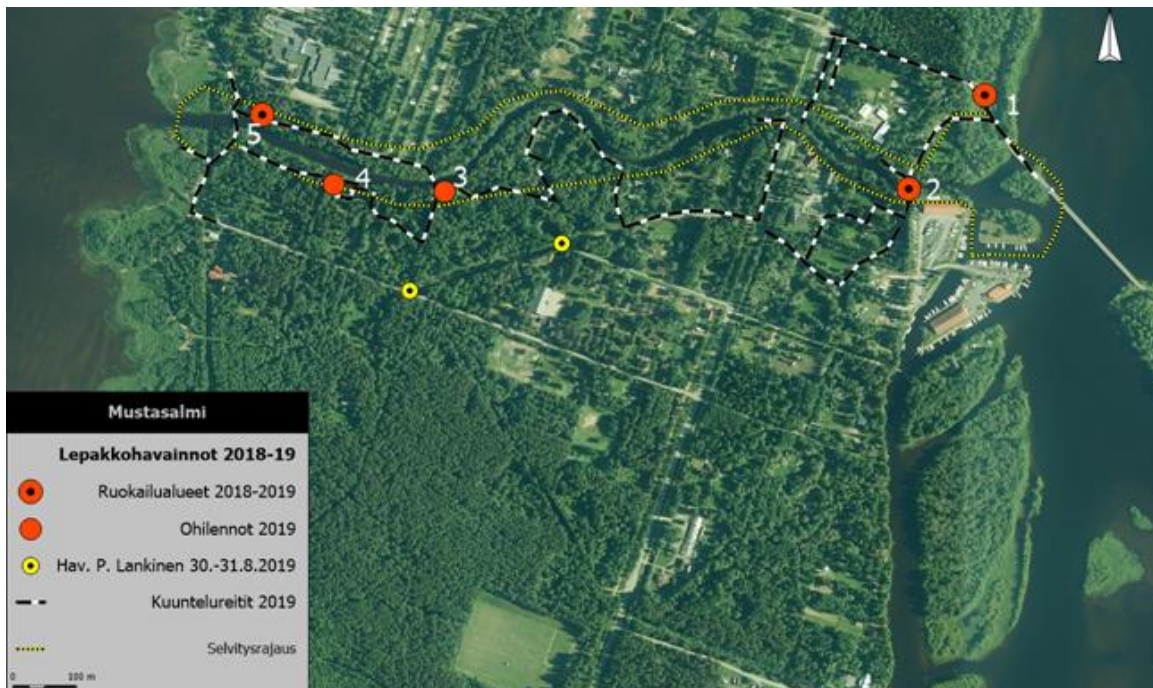
2.2 MENETELMÄT, REITIT JA HAVAINNOT

Vaakunanrannan puolella on runsaasti lepakoille sopivia elinympäristöjä, reittejä ja mahdollisia ruokailupaikkoja, mutta melko niukasti rakennuksia. Vuoden 2020 reitti suunniteltiin 2018 havaintojen varaan (kartta 2). Mustasalmen ympäristöstä tehtiin 2019 vain kolme havaintoa, joiden lisäksi kuultiin kahdesta harrastajahavainnosta (kartta 3). Vuoden 2018 Mustasalmen suunnitellut havainnot johtivat ajattelemaan, että Mustasalmi sinänsä olisi siirtymä- tai ruokailureitti.

Reitti jaettiin kolmeen osaan (Hartaanranta, Vaakunanranta S ja N). Kullakin osalla kuljeskeltiin tunti edes takaisin. Mukana oli kaksi detektoria. Tässä kartoituksessa detektoreina olivat EchoMeter EM3+ (tallentava aikalaajennusdetektori) ja Ciel CDB101 (heterodyne) -detektori. Käytännössä niiden ero on siinä, että ensin mainitulla pystyy seuraamaan yhtä aikaa useampaa eri taajuutta (= useampaa eri lajia). Tärkeämpi ero on silti signaalin tallennusmahdollisuus. Tietokoneella tallennuksia analysoitiin BatSound 4.2 -ohjelmistolla. Tallennettua ääntä alueelta on saatu vain 10.5.2018.

Kartta 2. Lepakkoselvityksen reitit vuonna 2020 ja havainnot vuosilta 2018 ja 2020. Vuoden 2018 havaintopaikat nro 4 ja 5 olivat mukana myös Mustasalmen lepakkoselvityksessä 2019, jolloin niiltä ei tehty uusia havaintoja.

Kartta 3. Mustasalmen 2019 selvityksen reitit ja havainnot. Kartta sisältää vuoden 2019 havainnot (paikat 3-5) ja 2018 havainnot (paikka 1 ja 2).

Vuosi 2020 toukokuu oli viileä ja suunniteltua inventointia lykättiin useaan otteeseen, aina kuun loppuun asti. Silloinkin sää oli viileä. Kesän havaintokerrat sattuivat poutaisille lämpöjaksoille, jolloin olosuhteet olivat erinomaiset. Kylmän toukokuun takia tehtiin vielä neljäs reittitoisto syyskuun alussa (2.9.). Kolme toistoa katsotaan yleensä riittäväksi. Toistoja tehdään koska lepakot vaihtavat kesän mittaan lepo- ja poikaspilojaan. Taulukossa on esitetty 2020 reittien ajoitus ja havainto-olosuhteet.

Taulukko. Vaakunan- ja Hartaanrannan havaintoajat ja olosuhteet vuosina 2018 ja 2020.

	havaintopaikka	havainnon status	kartoituksen aloitus kellon-aika	kartoituksen lopetus kellon-aika	havaintokellon-aika	lämpötila alku	lämpötila loppu
Vuoden 2018 havainnot							
10.5.2018	Mustasalmen silta	ruokai-levia	ei tietoa	ei tietoa	22.30-23.00	1 3	1 0
27.7.2018-	Uiton talo ja Tukisaaret	ruokai-leva	22.00	02.00	23.20-23.30	1 7	1 6
27.7.2018-	Puisto	ruokai-leva	22.00	02.00	0.30-0.50	1 7	1 6
Vuoden 2020 havainnot							
30.5.2020-	ei havaintoja		23.00	02.00		1 1	1 1
21.6.2020-	Ravanderin huvilan piha	ruokai-leva	23.45	02.00	0.45-01.00	1 6	1 5
9.8.2020-	Hartaanrannan pyörätie S	ohilento	23.00	02.00	23.50	1 9	1 8
	Hartaanrannan pyörätie N	ohilento	23.00	02.00	00.30	1 9	1 8
2.9.2020-	ei havaintoja		21.00	24.00		1 6	1 4

Seuraavaksi käydään läpi alueen lepakkojen havaintopaikat Vaakunan- ja Hartaanrannalta vuosilta 2018, 2019 ja 2020. Havaintopaikkojen numerointi viittaa kartalla 2 esitettyyn numerointiin.

Paikka 1. Kesäkuussa 2020 tavattiin ruokaileva pohjanlepakko ns. Ravanderin huvilan pihamaalla. Varmennus tehtiin silmin ja detektorilla. Paikalla oli käyty jo 2018 selvityksessä havaitsematta lepakkoja. Sama tulos oli 2020 muilla käynneillä, mutta elokuussa 2020 havaittiin kaksi ohilentoa läheisellä pyörätiellä. Huvila ulkorakennuksineen on potentiaalinen päiväpiilo.

Paikat 2 ja 3. Elokuussa 2020 havaittiin detektorilla ohilentävä lepakko Ravanderin huvilan ja Vaakunanrannan sataman väliseltä pyörätieltä. Havaintojen väli oli noin 40 minuuttia. Kohtaaminen oli niin pikainen, ettei edes tulo- tai poistumissuuntaa havaittu.

Paikka 4. Vuonna 2018 Vaakunan- ja Hartaanrannan luontoselvityksessä Korkiasaaren sillan lähellä olevasta puistosta löytyi ruokailupaikka 27.7.2018. Paikalla oli useita lepakkoja, jotka kiertelivät puiden latvoissa. Samalta paikalta lepakkoja ei ole sen jälkeen havaittu useista tarkkailuista huolimatta (havainnointikerrat 10.5.2018, 27.7.2018, 21.6.2019, 24.7.2019, 10.8.2019, 30.5.2020, 21.6.2020, 9.8. 2020, 2.9.2020). Paikka oli havainnointipaikka myös Mustasalmen lepakkokartoituksessa (2019). Ei tietoa päiväpiiloista.

Paikka 5. Vuonna 2018 Vaakunan- ja Hartaanrannan luontoselvityksessä pohjanlepakkoja havaittiin detektoreilla Mustasalmen Puomipolun sillalla 10.5.2018. 10.5. oli lepakoille aika varhainen havaintoaika. Sää oli kesäisen lämmin, vaikka Mustasalmen reunoilla oli vielä jäätäkin. Lepakkoja tarkkailtiin sillalta tummaa vettä vasten, joten niitä ei nähty. Lepakoista tallennettiin myös ääntä. Samalta paikalta lepakkoja ei ole sen jälkeen havaittu useista tarkkailuista huolimatta (havainnointikerrat 10.5. 2018, 27.7.2018, 21.6.2019, 24.7.2019, 10.8.2019, 30.5.2020, 21.6.2020, 9.8. 2020, 2.9.2020). Paikka oli havainnointipaikka myös vuoden 2019 Mustasalmen lepakkokartoituksessa. Vastapäätä olevalta Villa Pukkilan rannalta on vanhoja havaintoja. Siksi Villa Pukkilaa pidetään mahdollisena päiväpiilona. Potentiaalisia päiväpiiloja voi olla myös Oulun Työvään Pursiseuran alueella.

Paikka 6. Vuonna 2018 heinäkuussa Vaakunan- ja Hartaanrannan luontoselvityksessä nähtiin, että ns. Uiton talon pihalla ruokaillut lepakko poistui Tukkihaarille. Sen koomin lepakkoa ei ole sieltä tavattu useista havainnointikerroista huolimatta (10.5.2018, 27.7.2018, 30.5.2020, 21.6.2020, 9.8. 2020, 2.9.2020).

Paikka 7. Vuonna 2018 heinäkuussa Vaakunan- ja Hartaanrannan luontoselvityksessä tavattiin pohjanlepakko Hartaanrannalla ns. Uiton talon puutarhassa ruokailemassa kuusten latvojen korkeudella. Lepakko tavoitettiin detektorilla, mutta nähtiin myös silmin taivasta vasten. Uiton talo

näyttää remontoitulta eikä ulospäin löydy merkkejä mahdollisista piiloista. Läheisestä Tuiranpuistosta on myös havaintoja viime vuosilta. Myös siellä on mahdollisia päiväpiiloja. Tuiranpuistosta on etsitty myös mahdollisia talvehtimispaikkoja.

2.3 POTENTIAALISET PÄIVÄPIILOT

Potentiaalisten päiväpiilojen osoittaminen ja tutkiminen on vaikeaa, koska ei löytynyt yhtään sellaista paikkaa, jossa olisi tavattu esim. papanoita tai lepakoita useamman kerran tai edes useampia lepakoita kerrallaan. Tässä esitellään muutamia paikkoja, jotka lähinnä vastaavat mielikuviamme (kartta 4).

Kartta 4. Ruokailualueet ja potentiaalisina päiväpiiloina pidetyt ja niiksi epäillyt alueet vuosina 2018-2020.

Potentiaalisena päiväpiilona pidetään Hietasaarentie 7:n vanhaa huvilaa (Ravanderin huvila) pi-harakennuksineen (kuvat 1 ja 2). Talosta etsittiin ja löydettiin lepakoille mahdollisia sisään-pääsyreitettä. Merkkejä lisääntymisyhdyskunnasta ei havaittu. Piilopaikkoja – mahdollisia suoja- ja lisääntymispaikkoja voisivat tarjota myös tontilla olevat varasto- ja saunarakennukset (kuvat 3 ja 4).

Kuva 1. Asumaton Ravanderin huvilan päärakennus.

Kuva 2. Mahdollinen lepakoiden sisäänpääsy Ravanderin huvilaan.

Kuva 3. Ravanderin huvilan pihapiirissä oleva varastorakennus.

Kuva 4. Mahdollinen suojapaikka Ravanderin huvilan pihapiirissä olevan varastorakennuksen portaiden alla sekä sisäänpääsypaikka rakennukseen.

Mustasalmen eteläpuolella olevaa Villa Pukkilaa tutkittiin myös mahdollisena päiväpiilopaikkana (kuvat 5 ja 6). Itse päärakennuksesta ei löytynyt päällisin puolin tutkittaessa sopivia koloja, mutta pihapiirissä olevaan varistorakennukseen oli pääsy räystäslaudoituksessa olevan kolon kautta.

Kuva 5. Villa Pukkilan päärakennus.

Kuva 6. Mahdollinen sisäänpääsy Villa Pukkilan varistorakennukseen.

Villa Lipporanta ja Oulujoen Vesistön uittoyhdistyksen talo, ns. Uiton talo voisivat olla potentiaalisia päiväpiiloja (kuvat 7 ja 8). Villa Lipporannan lähietäisyydeltä ei kylläkään ole edes löydetty lepakoja, mutta Uiton talon puutarhasta tavattiin ruokaileva lepakko heinäkuussa 2018. Vuonna

2020 lepakkoja Uiton talon läheisyydessä ei havaittu. Kummastakaan rakennuksesta ei pinta-puolisessa tarkastelussa löytynyt mahdollisia kulkureittejä. Näillä tiedoin tuskin voi kumpaakaan nimetä edes todennäköiseksi päiväpiiloksi.

Kuva 7. Mahdollisena päiväpiilona tarkasteltu Villa Lipporanta. Lepakoita ei havaittu.

Kuva 8. Mahdollisena päiväpiilona tarkasteltu Uiton talo. Lepakkohavainto pihalla vuonna 2018, mutta ei sen jälkeen. Nykyisin talossa toimii Tuiran kuntoutuskoti.

3 YHTEENVETO JA SUOSITUKSET MAANKÄYTÖLLE

Vaakunan- Hartaanrannan lepakkoja on tutkittu 2018 esiselvityksessä, osin Mustasalmen lepakkoselvityksessä 2019 ja tässä vuoden 2020 lepakkoselvityksessä. Tämä selvitys toteutettiin ns. aktiiviseurantana kävelen detektorin kera. Kävelyreitti suunniteltiin aiempien selvitysten perusteella ja reitti toistettiin kesän aikana neljä kertaa. Selvityksessä pyrittiin myös osoittamaan potentiaalisia päiväpiiloja ja mahdollisia lisääntymisyhdyskuntia.

Rakennusten sisäpuolisiin tarkastuksiin varauduttiin vain piilo-, lepo- tai lisääntymispaikan varmistuttua. Varmistuminen olisi edellyttänyt suoraa havaintoa, papanoiden löytymistä, vakiintunutta ruokailualueita tai useiden lepakkojen havaitsemista tietyn rakennuksen lähistöllä. Sellaisiin ei päästy tässä selvityksessä kuten ei Mustasalmen lepakkoselvityksessäkään (2019).

Vaakunan- ja Hartaanrannan selvitysalueen (tuleva asuntomessualue) lepakkoja on tarkkailtu vuosina 2018–2020 osin yhdeksänä (Mustasalmen suu), osin kuutena (muu selvitysalue) yönä. Näinä kolmena kesänä selvitysalueelta löytyi ruokailevia lepakoita neljältä eri paikalta. Ohilentoja todettiin kolme kertaa.

Silmiinpistävää on, että sekä ruokailevat lepakot, että ohilennot on havaittu aina eri paikoista. Eli vakituisia elinympäristöjä ja esim. toistuvia päiväpiiloja ei ole löydetty. Alueella on kyllä vakituinen lepakkokanta, mutta siitä ei ole saavutettu muuta yksityiskohtaisempaa tietoa. Kannan koosta ei ole tietoa, mutta vastaavalla tarkkuudella tehdyt havainnot esim. Lahdessa ovat sekä yksilö- että lajimääriltään eri luokkaa. Oulusta on toistaiseksi varmuudella tavattu vain pohjanlepakkoja. Pohjanlepakkonaaraat kerääntyvät kesäksi yhdyskunniksi imettämään ja hoitamaan poikasiaan. Yhdyskunnat hajoavat, kun poikaset oppivat lentämään. Yhdyskuntien suojeleminen on kuitenkin keskeistä, sillä naaraat synnyttävät vain yhden poikasen vuodessa. Yhdyskunnat paljastuvat yleensä äänistä ja papanoista. Papanat ovat kuin hiiren papanoita, mutta murskautuvat puristettaessa pölyksi – toisin kuin hiirten papanat.

Ruokailupaikkojen vaihtelua voidaan kyllä selittää sillä, että Musta- ja Hietasaaren puolella on runsaasti pohjanlepakon ruokailupaikoiksi sopivia pienipiirteisiä aukkoja, polkuja, pyöräteitä ja uomia usein rannan tuntumassa. Lisäksi lentäviä hyönteisiä on silminnähden runsaasti.

Sen sijaan juuri Vaakunanrannan puolella piilopaikoiksi soveltuvia rakennuksia on vain vähän (ehkä vain Ravanderin huvila). Vanhoja rakennuksia on runsaammin Hietasaaren puolella.

Hartaanrannan puolella taas rakennukset ovat ehkä liian uusia tai avoimia (varikko). Hartaanrannan piilopaikkoja voisivat olla Uiton talo, Villa Lipporanta / Salmenranta ja Tukkiisaaret. Hartaanrannan puolella myös sopivista ruokailupaikoista voi olla pulaa. Puistoalue on ehkä ruokailualueeksi liian avointa. Hartaanrannalla sopivia piiloja ja ruokailualueita on ehkä enemmän selvitysalueen itäpuolelle jäävän Tuiranpuiston alueella.

Potentiaalisina päiväpiiloina huomioitavaksi tässä esitetään Ravanderin huvilaa ulkorakennuksineen. Villa Pulkkilan ympäristöä lukuisine ulkorakennuksineen voisi myös epäillä sellaiseksi erityisesti vanhempien havaintojen vuoksi. Ehkä myös Oulun Työväen Pursiseuran alue tarjoaisi piiloja, mutta niitä ei ole tutkittu vuosien 2018-2020 selvityksissä. Mahdolliset lepakot tulisi huomioida ainakin purku- ja muutostöissä ja niiden ajoituksessa. Kaavoituksella voidaan myös taata ruokailupaikkoja ylläpitämällä pienipiirteisiä aukkoja ja kevyen liikenteen reittejä. Joskus lepakoille suunnitellaan myös hämäräreittejä.

Kun lepakkokanta on harva, aktiiviseurannan rinnalle kannattaisi ottaa muutaman perättäisen yön tallentava passiiviseuranta, ainakin valikoiduilla paikoilla. Tulevaisuuden lepakkoselvityksissä kannattaisi ehkä myös tehdä taustaselvityksiä asukaskyselyinä. Luonnontieteellinen keskusmuseo on yleisökyselynä etsinyt papanapankkiin myös papananäytteitä. Oulun lepakoista tarvittaisiin perustutkimusta lisääntymispaikoista ja talvehtimisesta, jotta Oulusta alkaisi ylipäättään kertyä lepakkotietoa. BatLab -sivustolta löytyy tieto, että Haukiputaan lukiossa on lehtori Tomi Jokivirran johdolla osallistuttu lepakkotiedekurssiin.

4 LÄHTEET

BatLab: <https://blogs.helsinki.fi/batscience/>

Erkinaro, Mikko. Lahden kaupungin lepakkokartoitus yleiskaavaa varten. 2009.

Hartaanselänrannan ideakilpailu 2019.

Koura, Vesa: Lepakoiden suojelu ja sen vaikutus erityisesti kaavoitukseen. Itä-Suomen yliopisto Oikeus-tieteiden laitos Pro gradu 5.3.2018.

Mustasalmen lepakkokartoitus- Vaakunan- ja Hartaanrannan luonto- ja maisemaselvitys, täydennysselvitykset. Oulun kaupunki 2019.

Oulun kaupunki, Tuiranpuiston maisema- ja luontoselvitys 23.11.2017. Luonto-osuuskunta Aapa.

Oulun kaupunki - yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, Tuiranpuiston lepakoiden talvehtimispaikkojen selvitys. Tutkimusraportti 26.4.2018, Luonto-osuuskunta Aapa.

Suomen lepakkotieteellinen yhdistys ry:n suositus lepakkokartoituksista luontokartoittajille, tiilajille ja viranomaisille. Ladattavissa lepakko.fi -sivustolta.

Yhteisöllistä elämää Hietasaarella. Hietasaari-liike 2016. https://issuu.com/minunhietasaareni2/docs/hietasaari_vol2-issuu.